

Demográfiai folyamatok és társadalmi környezet

Az elmúlt évtizedben – és napjainkban – radikális változások mentek/mennek végbe a népesség demográfiai magatartásában. Növekszik az élettársi kapcsolatban élők száma, egyre kevesebb gyermek születik, a nők későbbi életkorban vállalnak első gyermekük világra hozatására, és növekszik a házasságon kívül született gyermekek száma. Ha pedig az életciklus végső fázisaira gondolunk, akkor a változatlan, illetve a túlon túl lassú elmozdulás – a halandóság igen visszafogott javulása – jellemzi a demográfiai folyamatokat.

A népmozgalmi adatok jól dokumentálják ezeket a változásokat és változatlanokat, ám oksági magyarázatok kidolgozására csak korlátozottan alkalmasak. A társadalmi környezet (a cselekvő embert körülvevő strukturális viszonyok: a lakáshelyzet, az anyagi helyzet, az iskolázottság), az érintettek élettörténetének főbb pontjai, továbbá értékei, attitűdjei, törekvései nélkül nem érthetjük meg a demográfiai magatartást. Ugyanakkor maguk a demográfiai jellemzők (az életkor, a nem, a családi állapot, a gyermekek száma), illetve az egyes demográfiai események (házasságkötés, válás, gyermek születése, halálozás) maguk is befolyásolják az egyéneknek és a családoknak a társadalomban (például a szegénység–gazdagság-dimenzió mentén) elfoglalt helyzetét.

A Népeségtudományi Kutató Intézet *Életünk fordulópontjai* című demográfiai és társadalmi felvételének alapvető célja olyan adatrendszer létrehozása, amelynek segítségével magyarázatot kaphatunk a demográfiai magatartásban végbemenő változásokra. Mivel e tényezők többségét élettörténeti kérdésekkel nem vizsgálhatjuk, az okozati modellek felállításához elengedhetetlen a követéses, vagy panelmódszer.¹

Tudjuk, hogy az említett magatartásváltozások nem kivételesek, Európa legtöbb országában tapasztalhatók. Ugyanakkor minden országot sajátosságok is jellemeznek. Kutatásunk részét képezi a *Generációk és nemek (Generations and Gender)* elnevezésű nemzetközi együttműködésnek, amely lehetővé teszi az európai összehasonlítást. A program egyik pillére a háromévente megismétlődő panelfelvétel. A magyar viszonyokat így nemzetközi mezőnybe helyezve is elemezni tudjuk majd.

A KorFa jelen számában az *Életünk fordulópontjai* című kutatás első hullámának eredményeiből adunk rövid ízelítőt.² Bár az alapvető összefüggéseket többnyire csak komplex elemzések segítségével lehet feltárni, ehelyütt a legegyszerűbb statisztikai eszközökre (megoszlások, keresztábrák, átlagok) szorítunk. Az itt hiányzó, komplex elemzéseket a jövőben a *Műhelytanulmányok* sorozatban folyamatosan megjelenő tanulmányokban közöljük. Reményeink szerint ezek révén árnyaltabb képet kapunk az elmúlt évtizedek demográfiai folyamatairól, a magyar társadalmat 2001/2002 fordulóján jellemző társadalmi helyzetről.

Spéder Zsolt NKI
speder@mailop.ksh.hu

Tartalom

Demográfiai folyamatok
és társadalmi környezet
Párkapcsolatok
A cigányság életkörülményei
Nyugdíj előtt, nyugdíj után

Szemle

Demográfiai folyamatok
és társadalmi környezet
Szerkezetek, folyamatok, összefüggések
The Life Table / A halandósági tábla
Egészségügyi statisztikai évkönyv 2002
Morbidity adatár 2001
Adatok a halálloki struktúra változásáról
Magyarországon 1991–2001 között
Életminőség és egészség

Naptár

Magyar–francia–szlovák
munkaértekezlet
Kettős szorításban
EPC 2003 Varsó

Párkapcsolatok

A házasságon kívüli együttélés, az élettársi kapcsolatok terjedése, elfogadottságának növekedése minden kétséget kizáróan az elmúlt másfél évtizedben bekövetkezett demográfiai változások egyik legszembetűnőbb jellegzetessége. Ezen életforma terjedése szükségszerűen együtt jár a házasságkötések számának visszaszorulásával, és vélhetően a házasság intézményének módosulásával. Leegyszerűsítés lenne azonban e párhuzamos folyamatokat úgy értelmezni, hogy az élettársi kapcsolat kiszorítja a házastársi együttélést. A házasságkötést megelőző együttélés („próbaházasság”) éppen a két életforma egymáshoz kapcsolódására hívja fel a figyelmet. Ugyanakkor azt sem állíthatjuk, hogy minden együttélés (végső) értelme a házasságkötés lenne, és hogy ezen életforma terjedése nem jelent ki-

A 18–75 éves népesség megoszlása családi állapot
és partnerkapcsolat szerint, 2001

Partnerkapcsolat	Családi állapot				Összesen
	Nőtlen / hajadon	Házas	Elvált	Özvegy	
A minta nagysága (N), fő	4074	9288	1598	1437	16 394
A minta megoszlása, %	24,8	56,7	9,7	8,8	100,0
Házastársal él, %	–	97,7	–	–	54,9
Élettársal él, %	17,6	–	26,6	7,8	8,1
Egyedül, partner nélkül él, %	82,4	2,3	73,5	92,2	37,0
Összesen %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Spéder (2002).

¹ A vizsgálat tárgyáról, mintájáról és a kérdéses módjáról lásd Kapitány Balázs írását. *KorFa* 2002/2: 5–6.

² Az itt közölt frások teljes terjedelemben megtalálhatók: Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai folyamatok és társadalmi környezet. Gyorsjelentés. Életünk fordulópontjai. Műhelytanulmányok* 1. Budapest: KSH NKI, 2002. Az ábrákat Daróczy Etelka és Várnainé Anek Ágnes szerkesztette a *KorFa* számára.

hívást a házasság intézménye számára. Vagyis olyan időkét él(t)ünk, amikor a tartós partnerkapcsolati életformák átalakulóban vannak.

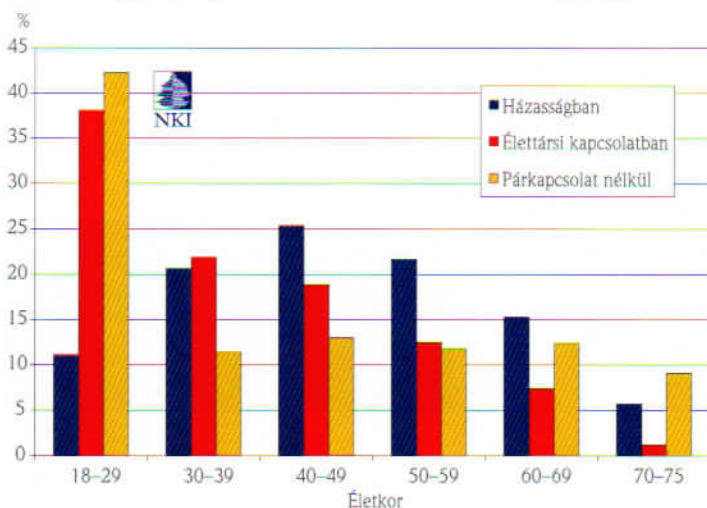
2002 fordulóján a megkérdezett felnőtt népesség¹ több mint fele (56,7%-a) házas, közel egynegyede (24,8%-a) nőtlen, hajadon volt, egy tizedük (9,7%) elváltként, másik tizedük (8,8%) pedig megözvegyülten élt. Ugyanakkor párkapcsolatban (házasságban vagy élettársi kapcsolatban) élt 63%, partner nélkül pedig valamivel több, mint egyharmad (37%). Ez utóbbi csoporton belül 6,6%-nak volt tartós partnere, de nem élt együtt vele. A családi állapot és a partnerkapcsolat közötti átfedéseket szemléltető táblázatunkból (lásd a címlapon) kiviláglik, hogy az elváltaknak több, mint negyede (26,3%), a nőtleneknek/hajadonoknak pedig valamivel több, mint hatoda (17,6%) élt élettársi kapcsolatban.

Az élettársi kapcsolatban élők többsége (57%-a) még nem kötött házasságot, egyharmad része elvált, egytizede pedig özvegy családi állapotú. E három csoport az élettársi kapcsolatban élők belső differenciáltságára utal: a nőtlenként/hajadonként, illetve elváltként/özvegyként élettársi kapcsolatban élők között vélhetően lényeges különbségek vannak. Az első csoportba tartozók egy része házasságkötés előtti „próbaidőszakát” éli, míg mások a házasság alternatívájaként választják ezen együttélési módot. Az elváltak pedig már maguk mögött hagytak egy tartósnak remélt párkapcsolatot.

Az élettársi kapcsolatban együtt élők többsége lényegesen fiatalabb és – mint láttuk – nőtlen, hajadon családi állapotú, amiből következtetni, vagy legalábbis feltételezni lehet, hogy esetükben elsősorban a kapcsolat kipróbálásáról, a házasságkötés időleges elhalasztásáról van szó. Másfelől az adatok jól bizonyítják e kötetlenebb életforma népszerűségét, elterjedtségét a fiatalabb generációk körében. Ugyanakkor nem becsülhetjük le a középkorú élettársi kapcsolatban élők számát sem. Többségük sikertelen házasság után választotta ezt az életformát.

A párkapcsolat nélkül élők a felnőtt életciklus két végére koncentrálnak. Legkisebb az arányuk a 30–49 évesek között. Legtöbben hagyományos kiscsaládban (28,8%) és egyszülős családban (19,5%) élnek, közel egyharmaduk pedig egyedül. Ez utóbbi kategórián belül sokkal többen vannak az idősek, mint a fiatalok. A partner nélkül élő fiatalok (18–29 évesek) jellemzően kiscsaládban, vagy az egyik szülőjükkel élnek együtt. Ők feltételezhetően a jövőben alakítanak ki partnerkapcsolatot. A 18–29 éveseknek alig több, mint egy huszada (6,2%) él egyedül, hasonló arányban élnek háromgenerációs családban és egyéb összetételű háztartásban.

Az egyes párkapcsolati formákban élők életkor szerinti megoszlása

Az adatok forrása: Spéder (2002).

A házasságban, illetve élettársi kapcsolatban élők eltérő termékenységi magatartása (a házasok 1,83-os átlagos gyermekszámával szemben az élettársi kapcsolatban élőknek átlagosan 1,17 gyermeke van) döntően a két csoport eltérő korösszetételére vezethető vissza. Ugyanakkor az adatok igazolni látszanak azt a demográfiai szakirodalomból ismert feltételezést, miszerint az élettársi kapcsolatban élők gyermekvállalási hajlandósága nem éri el a házasságban élők termékenységét. E kérdéskör alapos tisztázása további elemzéseket igényel.

Az élettársi kapcsolatban élők fiatalabb korstruktúrájából az következne, hogy esetükben magasabb az érettségivel, vagy a diplomával rendelkezők aránya. Az adatok azonban nem ezt mutatják. Ellentétben a nyugat-európai országokkal, ahol a házasság nélküli együttélés többnyire a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező, jobban képzett fiatalok életforma-választása, Magyarországon az élettársi kötelékben élők iskolázottsága elmarad a házasokétól.

A gazdasági aktivitás tekintetében nem találunk lényeges különbséget a házasságot, illetve az élettársi kapcsolatot választók között. Az élettársi kapcsolatban élők között mégis néhány százalékponttal magasabb a munkanélküliek és a tanulók aránya. Ez egyrészt arra utal, hogy az alacsonyabb státusú társadalmi rétegekben némileg elterjedtebbek a házasság nélküli együttélések, másrészt arra, hogy a tanulmányi idő kitolódása miatt később házasodó fiatalok – ha megtehetik – egyre gyakrabban összeköltöznek. Ezen eltérések azonban nem tekinthetők szignifikánsoknak. Összességében megállapítható, hogy a házasságban, illetve élettársi kapcsolatban élők főbb aktivitási jellemzői igen hasonlóak, karakterisztikus eltérések nem mutatható ki.

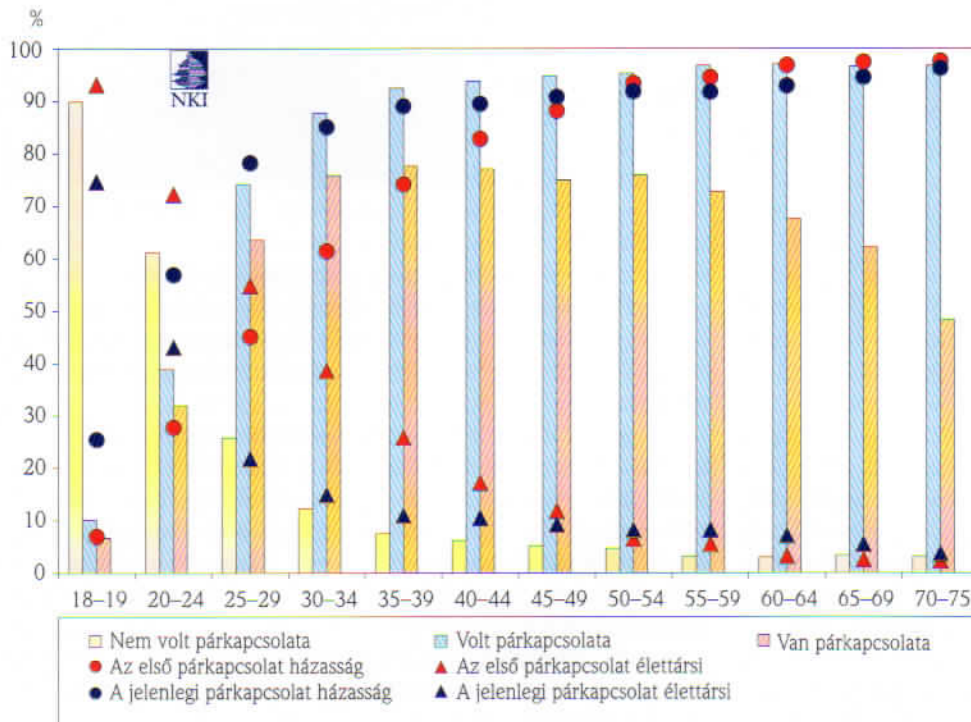
A házasságban, illetve élettársi kapcsolatban élők arányait egymáshoz viszonyítva (55, illetve 8%) felvethetjük, vajon indokolt-e az élettársi életformában élők jelentőségének növekedéséről, az élettársi kapcsolatok gyors terjedéséről beszélni. A keresztmetszeti adatok első látásra nem erre utalnak, hiszen a vizsgálat idején a felnőttek között közel hétszer annyian éltek házasságban, mint élettársi kapcsolatban. A válaszhoz közelebb kerülünk, ha megvizsgáljuk, hányan éltek valaha élettársi kapcsolatban, mi jellemzi az első párkapcsolati formát. A mintában szereplő felnőtt népesség több, mint négyötöde (81,6%) élt már élete folyamán partnerkapcsolatban. A partnerkapcsolatban valaha éltek több mint kilenc-tizede (91,8%) házasságban (is) élt. Jelenleg a valaha partnerkapcsolatban éltek kétharmada (67,2%) él házasságban. Ugyanakkor a partnerkapcsolatban valaha éltek egynegyede (25,8%) élettársi kapcsolatban is élt, illetve él.

Az élettársi életforma tehát – hosszabb-rövidebb ideig – sokkal több embert érintett, illetve érint, mint ahogy az a keresztmetszeti adatokból – a jelenlegi partnerkapcsolatból – sejtethető. Az első házasságot kötők 14%-a a házasságkötést megelőzően együtt élt hajdani házastársával („próbaházasság”), továbbá az elváltak egynegyede válás után élettársi kapcsolatot létesített.

A házasság és az élettársi együttélés partnerkapcsolatokon belüli változó szerepéről további ismereteket kapunk, ha figyelmünket az első partnerkapcsolatok szerkezetére és időzítésére összpontosítjuk (lásd ábránkat a 3. oldal tetején). Míg az idősebb korcsoportokban (szinte) mindenki házasságkötéssel indította párkapcsolati karrierjét, addig a 40–44 évesek egyötöde élettársi kapcsolatban élt együtt első partnerével. A mai huszonévesek többségének első tartós párkapcsolata már „házasságon kívüli”.

Ha ezen arányokat összevetjük az adott korcsoporton belül jellemző életforma-arányokkal, azt látjuk, hogy már a 20–24 évesek között is elterjedtebb a házasságban élők aránya, mint az élettársi kapcsolatok részaránya. Nem beszélve a 25–29 évesekről, ahol kö-

A párkapcsolatok jellemzői korcsoportonként*

Az adatok forrása: Spéder (2002).

* Az oszlopok az adott korcsoport teljes létszámához, a jelzők (a háromszögek és körök) csak a valaha párkapcsolatban élők létszámához viszonyítva mutatják a százalékos arányokat.

zel háromszor annyian élnek házasságban, mint élettársi kapcsolatban. Pedig először ebben a kohorszban (generációban) volt gyakoribb a házasság nélküli együttélés mint elsőként választott életforma. Az élettársi kapcsolatok egy része valószínűleg felbomlik, másik része házassággá alakul, és (biztosan) vannak, akik tartósan élnek (majd) élettársi kapcsolatban.

Számos objektív és szubjektív körülmény vezet oda, hogy az emberek a házasság helyett az együttélést választják. Kutatásaink szerint az esetek egy részében a házasságot objektíve hátráltató körülmény fennállásáig tartó késletetésről (pl. biztos állás hiánya, lakás hiánya), míg az együttélést választók másik részénél a házasság tudatos elutasításáról van szó. Ez utóbbi magatartás sokszor a „nincs szükségünk a papírra” gyakorlatias okot sejtető, további kérdések élet tompító véleményben fogalmazódik meg. Azt feltételezzük, hogy e gyakorlatias, formalitásokat elvető ok mögött értékrendbeli sajátosságok is meghúzódnak, vagyis az életforma-választások a változó objektív körülmények közötti értékvezérelt cselekvések eredményei. Úgy gondoljuk, hogy a váláshoz való viszonyból, a vallásosság meglétéből vagy hiányából bizonyos mértékig következtetni lehet az értékrendbeli eltérésekre.

A házasságban élők között számottevően magasabb az egyház tanításai szerint vallások aránya, továbbá valamivel átlag feletti az „egyéni módon” vallásosok aránya is. Az élettársi kapcsolatban élők közel egyharmada (31,2%) nem vallásos. A házások és az élettársi kapcsolatban élők vallásossága közötti

különbség ugyan nem megrendítő, de megragadható. Az élet kiemelkedő fontosságú eseményeinek – születés, házasság, halál – egyházi megerősítése a házások számára minden esetben fontosabb, mint a nem házias együtt élők számára. A vélemények korcsoportos bontása azt mutatja, hogy az egyházi szertartásokat a házások minden korcsoportban fontosabbnak tartják, mint az élettársak. Általában megállapítható, hogy az életkor emelkedésével nő azoknak az aránya, akik fontosnak tartják a keresztlőt, az egyházi esküvőt, illetve az egyházi temetést. A lineáris kapcsolat alól kivételt a legfiatalabb (18–29 éves) korosztály jelenti. Esetükben az egyházi szertartások nagyobb jelentőséggel bírnak, mint a következő két (30–39 és 40–49 éves) korcsoportnál, más szóval a vélemények linearitása csak 30 éves kortól áll fenn.

Eltérő nézetek élnek a köztudatban a házasság, illetve a házasságkötés nélküli együttélés előnyeiről és hátrányairól. Egyes vélemények szerint a partnerek nagyobb energiát fordítanak a kapcsolat ápolására, a konfliktusok kezelésére akkor, ha a feleket nem „a papír” hanem csak az érzelmek kapcsolják össze. Más

vélemények szerint a házasság jelenti az egymás iránti tartósabb felelősségvállalást, és ezért mind a házasfelek, mind a gyermekek számára a nagyobb biztonságot jelentő, harmonikusabb életet. E témával kapcsolatban néhány kérdést tettünk fel mind a házásoknak (akiknek egy része korábban élettársi kapcsolatban élt), mind a házasság nélkül együtt élőknek. Amennyiben valóban tudatos életforma-választásról van szó, az várható, hogy az egyik vagy a másik szempont kidomborodik. Az előnyöket és a hátrányokat tudakoló kérdéseinkre adott válaszokból az alábbi ábrán látható kép rajzolódott ki.

A vélemények megoszlása arról, hogy a házasság, vagy az élettársi kapcsolat biztosítja-e jobban ...

Az adatok forrása: Spéder (2002).

Az a tény, hogy a házasságban élők semmilyen szempontból nem tekintik előnyösebbnek az élettársi kapcsolatot, érthető és talán természetes. Meglepőbb azonban, hogy a házasság nélkül együtt élők sem látják előnyösebbnek az általuk választott életformát. Így a legmeglepőbb, és további vizsgálatokat és értelmezéseket kíván, hogy az élettársi kapcsolatban élők között csaknem minden kérdésben a többség a „mindegy, nem a jogi formától függ” – semleges álláspont-ra helyezkedik, továbbá az, hogy a házások nagy hányada is sokszor választja a „nem a jogi formától függ” válaszlehetőséget. Vajon a válaszok azt jelzik, hogy a felsorolt szempontok inkább a házasság racionalitása irányába mutatnak, vagy azt tükrözik, hogy a választás nem racionális, vagy legalábbis nem a fenti szempontok szerint nevezhető racionálisnak? E kérdésre természetesen csak további kutatások adhatnak választ.

Ha az egyes szempontokat részleteiben nézzük meg, azt látjuk, hogy a házasságot mindkét csoport a gyermekvállalás, a gyermek jövője, valamint a szülők, a rokonság megítélése szempontjából tartja a leginkább jónak, előnyösnek. A partnerek között felmerülő esetleges konfliktusok kezelése, valamint az egyéni célok megvalósíthatósága függ a legkevésbé az együttélés választott jogi formájától, ami más szóval azt jelenti, hogy nem biztos azon nézet helytállósága, miszerint egy lazább, elsősorban az érzelmi kötődésen és nem a jogi köteleken alapuló kapcsolatban erősebb az igény a kapcsolat fenntartására, a konfliktusok kezelésére.

A fenti megállapítást támasztják alá a kapcsolat minőségére, a házastársi, vagy élettársi kapcsolattal való elégedettségére vonatkozó vélemények is. Mind a házasságban, mind az élettársi kapcsolatban élők igen elégedettek párkapcsolatukkal, amelyet egy tízfokú skálán átlagosan 8 feletti pontszámmal értékelnek. A házások elégedettségi mutatója (8,76) valamivel magasabb, mint a házasság nélkül együtt élőké (8,39), de a különbség igen csekély. A párkapcsolatok átlagosan igen pozitív megítélése azt a szakirodalomból ismert tényt igazolja vissza, miszerint a családi életre és a párkapcsolatok minőségére vonatkozó kérdések a privát szféra egyik legérzékenyebb részét érintik, és a megkérdezettek úgy vélik, hogy az esetleges problémák nem tartoznak a külvilágra, a szélesebb nyilvánosságra. Ab-

Mennyire aggódik a párkapcsolata miatt? (%)

	Házások	Élettársak
Egyáltalán nem	72,0	60,1
Kicsit	14,7	24,9
Nagyon	11,6	14,3
Nem tudja	1,7	1,6

Forrás: Spéder (2002).

ban az esetben azonban, ha a párkapcsolatra vonatkozó kérdést semlegesebb formában, felsorolásban elhelyezve kérdezzük (mennyire aggódik egészségi állapota, saját jövője, az ország jövője miatt, stb.), a házas és nem házas párok közötti különbségek határozottan megjelennek.

Az aggodalom oka és iránya sem a kérdésből, sem a válaszokból nem állapítható meg, de kétségtelen, hogy a házások stabilabbnak, problémamentesebbnek érzik a kapcsolatukat, mint az élettársi kapcsolatban együtt élők. Az elégedettség különösen a házas férfiak esetében kimagasló: többségük (53,3%-uk) házasságát 10 ponttal értékelte, míg a házasság nélkül együtt élők esetében a teljes mértékben elégedettek aránya csak 36,9%. A nőknél is kimutatható a házások magasabb elégedettsége (44,6% adott 10 pontot), de a különbség az élettársi kapcsolatban élők megfelelő arányszámához (37,7%) viszonyítva jóval kisebb.

A lakossági vélemények elemzése rávilágított arra, hogy a felvétel időpontjában együtt élők beállítottságuk, jövőbeli terveik szempontjából összetett csoportot alkotnak. Egy részük az együttélést a házasság előtti átmeneti életformának tekinti, míg mások végleges döntésnek tartják. Az élettársi kapcsolat házassághoz viszonyított előnyei és hátrányaira vonatkozó bizonytalan véleményeket részben a heterogén összetétel magyarázza. Általában elmondható, hogy az élettársi együttélési formát és a házasságot sokkal inkább egymást követő, semmint egymást helyettesítő életformának tartják.

Pongrácz Tiborné és Spéder Zsolt NKI
pongracz@mailop.ksh.hu, speder@mailop.ksh.hu

A cigányság életkörülményei

Az elmúlt évtizedekben a társadalomtudományi viták sorában kiemelt helyet foglalt el a cigányság problémája. Helyzetük objektív vizsgálata nem könnyű, mert igen kevés adat áll a kutatók rendelkezésére országos, kvantitatív módon a cigányságról, a cigányok helyzetéről, vélekedéseikről. Ennek két oka van. Egyrészt szinte megoldhatatlan probléma a „ki a cigány” kérdés megválaszolása (önbevallás/mások minősítése), másrészt – ettől nem függetlenül – nehéz olyan adatfelvételt készíteni, amely valóban reprezentatívnak tekinthető, illetve, amelyben a romák száma elegendő ahhoz, hogy statisztikailag érvényes következtetéseket lehessen levonni.

Amint közismert, általában lényegesen kevesebben vallják magukat roma/cigány nemzetiségűnek/származásúnak, mint ahány személyt a környezete – merőben külső jegyek alapján – annak minősít. A társadalomtudósok számára ez szinte feloldhatatlan dilemmát jelent a szabad identitásválasztás joga és a létező társadalmi tények között. Az utóbbi években a cigány/roma identitás erősödése, valamint a kérdezési technika finomodása jelentős előrelépést jelent az optimális megoldás irányába.

Mindezek a változások sem lettek volna elegendők, ha az „Életünk fordulópontjai” minta nagysága (N = 16 394) nem tette volna lehetővé, hogy a magyarországi népesség néhány százalékát kitevő

alcsoporthoz is elemezhető sokaságot alkossanak. A vizsgálat mintájában a magukat cigánynak, illetve cigány származású magyarnak valló válaszadók száma összesen 416 fő, így a cigányság életkörülményeiről, vélekedéseiről vázlatos, de érvényes képet rajzolhatunk.³

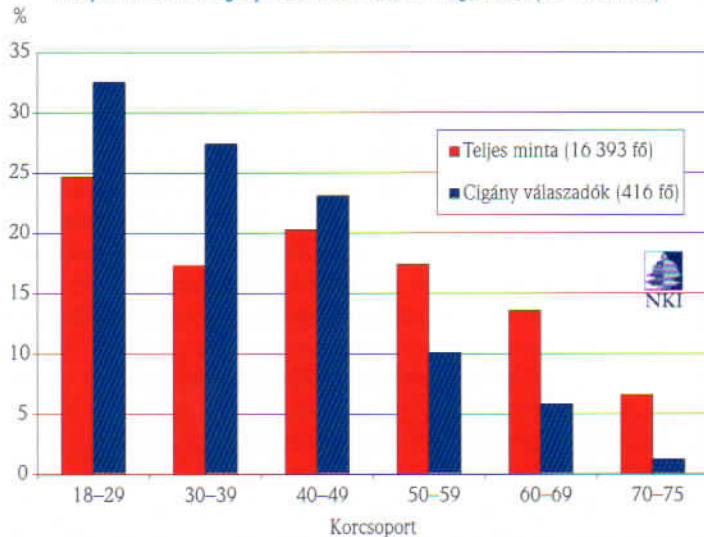
A cigányság korstruktúrája a teljes mintánál lényegesen fiatalabb. Ennek oka a hazai cigányságra jellemző átlagosnál nagyobb gyermekszám és magasabb halandóság, azaz az átlagosnál rövidebb várható életkor.

A településtípus szerinti eloszlásból megállapítható, hogy a magukat cigány származásúnak tartó magyar állampolgárok elsősorban községekben (54%) és kisvárosokban (31%) élnek, és mélyen arányukon alul képviselik magukat a magasabb jogállású településeken. Az iskolai végzettség szerinti eloszlás még jobban eltér a minta átlagos értékeitől (lásd ábráinkat az 5. oldalon). A 18–75 éves cigány népesség több, mint négyötöde maximum általános iskolai végzettségű.

³ Természetesen ez az elemszám sem elegendő részletes táblák készítéséhez, a szövegben ezért mindig jelöljük azokat az adatokat, ahol az esetszám 100 alatti, illetve 50-nél kisebb esetszámmal nem foglalkozunk.

A cigány/roma elnevezés problémakörébe nem szeretnénk elmélyedni. Jelen dolgozatban egyszerűen azért használjuk elsősorban a „cigány” elnevezést, mert a kérdőív kérdéseiben ez szerepelt.

A teljes minta és a cigány választadók életkori megoszlása (18-75 évesek)

Az adatok forrása: Spéder (2002).

gel rendelkezik, a felsőfokú végzettségük aránya pedig elhanyagolható a mintában. Ez olyan alapvető eltérés a többségi felnőtt társadalom általános jellemzőitől, melynek fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni.

Noha az alacsony esetszámok nem teszik lehetővé a cigány foglalkoztatottság részletes feltárását, annyi mindenestre megállapítható, hogy az alkalmazottak aránya a cigányság körében (24%) alig több, mint fele az országos adatnak; a cigányság túlnyomó többsége az inaktívák közé sorolható. Ehhez kapcsolódik a munkanélküliek igen nagy aránya. Az adatfelvétel pillanatában a cigányok 22%-a vallotta magát munkanélkülinek (100 alatti esetszám, az országos arány 5%), de a cigány választadók 53%-a volt már munkanélküli (az országos arány 31%), pedig azokat nem is vettük számításba, akik még soha nem dolgoztak (a roma választadók 18%-a, 100 alatti esetszám).

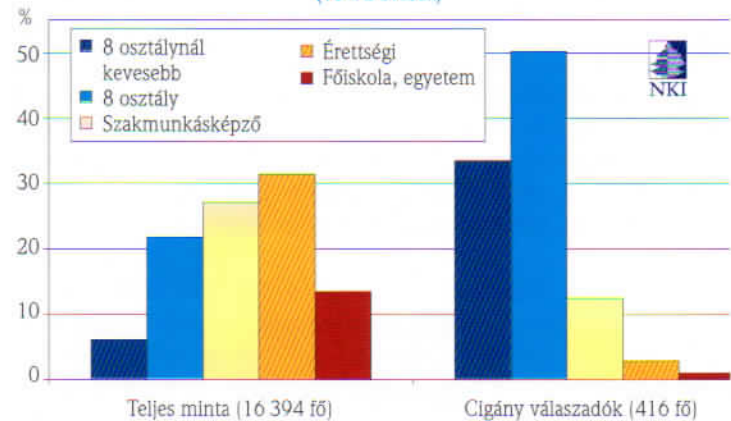
A cigányság életkörülményeinek vizsgálatakor lényeges mozzanatot, hogy a cigány választadók jellemzően nagyobb és más összetételű háztartásokban élnek, mint a többségi társadalom. A teljes mintában a legelterjedtebb a kétszemélyes háztartás (26%), és az átlagos háztartásnagyság 3,1 fő. A romák között a leggyakoribb a négysemmélyes háztartás (18%), és az átlagos háztartásnagyság 4,3 fő. A teljes minta választadójának 14%-a élt ötfős, vagy nagyobb létszámú ház-

tartásban, míg a cigányok körében ez az arány csaknem háromszoros: 41%. Az eltérést a cigányság magasabb átlagos gyermekszáma és a többgenerációs háztartások sűrűbb előfordulása okozza. A teljes minta minden tagjának (beleértve a 18 éveseket is) átlagosan 1,4 gyermeke született, a cigányságnál az átlag 2,5 gyermek. A 40 év feletti nők átlagos gyermekszáma a teljes mintában 1,8, míg a minta hasonló korú cigány nőtagjai (N=85) körében 3,8.

Vajon a cigányság körében nagyobb, vagy kisebb mértékben esett vissza a gyermekvállalási kedv, mint a társadalom egészében? Összevetve a választadó édesanyjának eddigi/egész életében született gyermekeinek számát a választadó gyermekeinek eddigi számával azt kapjuk, hogy a cigány választadók édesanyjainak életükben átlagosan 5,5 gyermekük született, míg a választadók az adatfelvétel idejéig átlagosan 2,5 gyermeknek adtak életet. A teljes minta hasonló adatai: 3,1, illetve 1,4 gyermek. A két adatpár összehasonlításából úgy tűnik, hogy a gyermekvállalási kedv visszaesésének aránya a cigányság körében hasonló mértékű, mint a teljes hazai népességben.

Érdeemes röviden kitérni arra, hogy az objektív adatok milyen összefüggést mutatnak az elképzelésekkel, a vágyakkal. Az ideális gyermekszámra vonatkozó kérdésre adott válaszokban lényegesen kisebb különbség figyelhető meg a teljes átlag (2,1 gyermek) és a cigány vá-

A teljes minta és a cigány választadók megoszlása iskolai végzettség szerint (18-75 évesek)

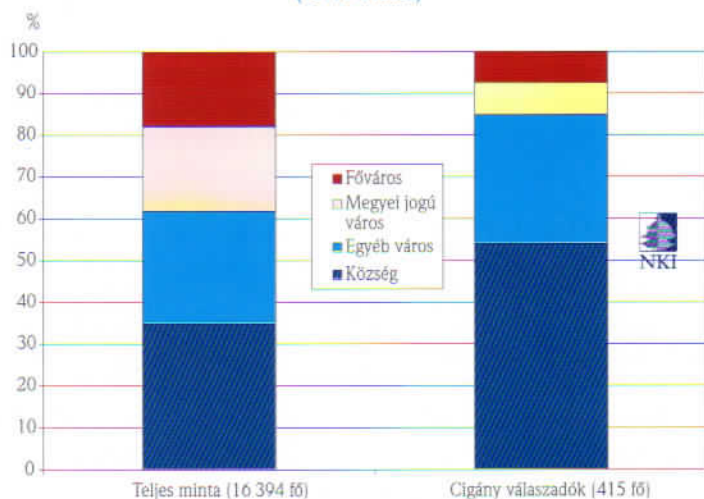

Az adatok forrása: Spéder (2002).

lasztadók válaszainak átlaga (2,4) között, mint a tényleges gyermekvállalási szokásokban. Azt, hogy ennek oka nem a kérdés megfogalmazásában rejlik („Ön szerint általánosságban hány gyermek ideális egy mai magyar családban?”), több más adat is alátámasztja. Az alacsony elemszám (N=100) ellenére igen feltűnő, hogy a 45 év feletti cigány választadók 48%-a – ha újra kezdhetné az életét – kevesebb gyermeket vállalna, mint ahány gyermeke ténylegesen született; míg az összes 45 év fölötti választadó között az így vélekedők aránya csupán 9%. E mögött az sejtethető, hogy a cigány népesség magasabb termékenységében a véletlen teherbeesésnek, a védekezés hiányosságainak lényeges szerepe lehet. Az is feltűnő, hogy a termékeny korban lévők (a 18-45 éves nők és a 18-50 éves férfiak) közül a cigány választadók 34%-a szeretne még gyermeket vállalni, míg a teljes mintában ez az arány 49%. Az természetesen kérdés – amelyre három év múlva, a vizsgálat második hullámában kaphatunk választ –, hogy ezek a szándékok milyen arányban valósulnak meg.

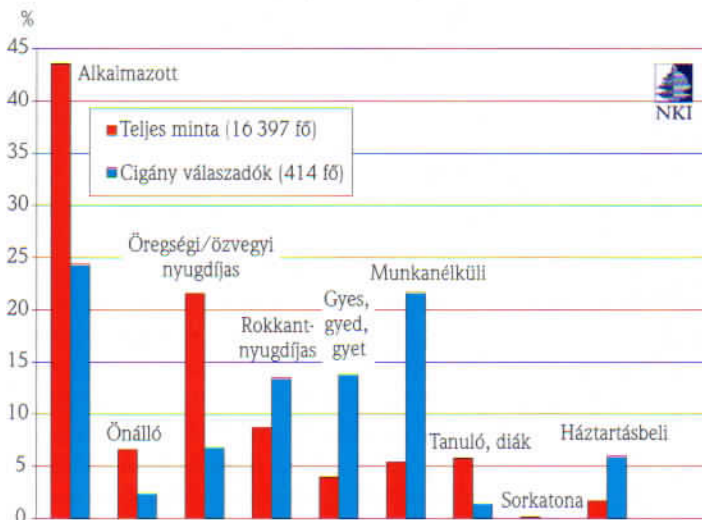
Ami az objektív életkörülményeket illeti, a cigány választadók lakásai – bár háztartásaik viszonylag népesek – kisebbek az átlagosnál. A 83 négyzetméteres mintaátlaggal szemben a cigány választadók lakásai átlagosan 68 négyzetmétereseek, így egy főre kevesebb, mint 16 m² hasznos alapterület jut. A háztartások csupán 34%-ában jut mindenkinek külön szoba (a teljes minta hasonló értéke 73%).

A teljes minta és a cigány választadók megoszlása településtípusok szerint (18-75 évesek)

Az adatok forrása: Spéder (2002).

A teljes minta és a cigány választadók megoszlása gazdasági aktivitás szerint (18–75 évesek)

Az adatok forrása: Spéder (2002).

Az elmaradás a lakás felszerelését vizsgálva még nyilvánvalóbb. Míg a lakások 94%-ában van WC és fürdőszoba vagy zuhanyzó, a cigányok háztartásainak esetében ez az arány 56%. A cigány választadók lakásainak 73%-át hagyományos egyedi fűtéssel fűtik (szén, olaj, illetve fatüzelésű kályha), míg országosan ez az arány csupán 17%! Hasonló leszakadásról tanúskodik, hogy a cigány választadók háztartásainak csupán 30%-ában van telefon, míg országosan ez az arány 84%. Az automata mosógép esetén ugyanezen arány 17%, az országos 67-tel szemben, a személyi számítógép esetén 3%, a 31-hez képest.

A teljes minta és a cigány választadók megoszlásajövedelmi helyzet szerint, % (18–75 évesek)

Az adatok forrása: Spéder (2002).

A háztartás nagyságát és összetételét is figyelembe vevő egy főre jutó (ekvivalens) jövedelem alapján a cigányság 69%-a tartozik a legalacsonyabb jövedelmi ötödbe, míg az összes magyarországi lakosok 21%-a. A cigány háztartások jövedelemszerkezete eltér a magyarországi háztartások jövedelemszerkezetének átlagától: egyrészt csak egyharmaduknak van főállásból származó jövedelme (az országos arány 69%), és csak minden nyolcadik cigány háztartásban kap valaki öregségi nyugdíjat (az országos arány 32%); másrészt számos jövedelemforrás (gyermekgondozási segély, gyermeknevelési támogatás, munkanélküli járadék és munkanélküliek jövedelepótló támogatása, kiegészítő családi pótlék, rendszeres szociális segély, közgyógyellátás⁴) gyakorisága eléri az országos arány dupláját. Különösen figyelemre méltó a rendszeres szociális segély, melyet a cigány választadók háztartásainak 26%-a kap (az országos arány 3%), és a kiegészítő családi pótlék, melyet a kérdezettek háztartásainak 34%-a kap (az országos arány 6%).

A nagy objektív különbségek ellenére van néhány vélekedéscsoport, ahol gyakorlatilag nem tér el a cigányság véleménye a többségi társadalométól. Ilyenek például az elmagányosodást mérő kérdésekre adott válaszok, vagy a nem anyagi helyzettől függő aggodalom mértékét tudakoló kérdések (háború, környezeti állapot stb.). Ide sorolhatók a vallásos beállítódások is, melyek kapcsán megfigyelhető, hogy a cigányság csak minimális mértékben mutatkozik vallásosabbnak, mint a társadalom átlaga, és nem is minden jelzőszámot tekintve.

A családdal, a családi munkamegosztással kapcsolatos értékek sajátosságainak vizsgálata a cigányság körében önálló tanulmányt igényelne. Itt csak azt állapítjuk meg, hogy az élettársi kapcsolat támogatottsága a cigányság körében nagyobb az átlagosnál. Ez a beállítódás nyilvánvalóan összefüggésben áll azzal az adatokkal szintén kiderülő ténnyel, hogy a cigányság körében az élettársi kapcsolat jóval elterjedtebb az átlagnál. Míg a teljes minta 24%-a élt valaha, vagy él jelenleg is élettársi kapcsolatban (beleértve a házasság előtti együttéléseket is), ugyanez az arány a cigányság körében 62%. A jelentéktelenség a teljes mintának jelenleg 8%-a él élettársi kapcsolatban, a cigány választadók között ez az arány 20% (N = 85). Az okok között az is szerepet játszhat, hogy a roma választadók 12%-a született élettársi kapcsolatban, az országos másfél százalékkal szemben.

Az anyagi helyzettel összefüggő szubjektív kérdésekre (elégedettség, aggodalmak) kapott válaszok természetesen már jelentős mértékben eltérnek az átlagtól, ezeknél a kérdéseknél azonban nyilván az igen rossz anyagi helyzet határozza meg elsősorban a válaszokat.

Kapitány Balázs NKI
kapitany@mailop.ksh.hu

⁴ A közgyógyellátás esetén az érintett cigány háztartások száma nem érte el a 100-at. Nem soroltunk fel olyan ritka jövedelemforrásokat, amelyeknél az érintett cigány háztartások száma nem érte el az 50-et.

Nyugdíj előtt, nyugdíj után

A népesség öregedésével járó társadalmi, demográfiai problémák az elmúlt évtizedben szinte világszerte az érdeklődés középpontjába kerültek. Magyarországra is jellemző, hogy fokozatosan növekszik az idősek részaránya. Meghosszabbodott az az időszak, amely biológiai, pszichológiai, szociálisan, gazdaságilag, pénzügyileg és nem utolsósorban egészségi szempontból jelentősen eltér az aktív kortól.

Megváltozik-e vajon mindezek következtében az emberek értékrendje, magatartása? Mennyire vált általánossá az a szemlélet, hogy

már fiatalon célszerű elkezdni a felkészülést a szerényebb, nyugdíjas életmódra? A néhány évvel, esetleg évtizeddel a nyugdíj előtt álló középkorú népesség tudatosan készül-e erre a korábbtól markánsan eltérő életszakaszra? És aki már nyugdíjban van, hogyan alakítja mindennapi életét, új életformáját, mennyire aggasztja a gondolat, hogy képességei idővel visszafordíthatatlanul megromlanak?

Az *Életünk fordulópontjai* című kutatás eredményei szerint nem mondható jellemzőnek az a vélekedés, hogy a meglehetősen sze-

rény nyugdíjas életmódra érdemes előre felkészülni (lásd az alábbi táblázatot). Igaz, sokak számára a nehéz napi megélhetés nem is teszi lehetővé, hogy majdani nyugdíjuk kiegészítéséről előre gondoskodjanak. Az egyéni takarékoskodás, pénzügyítés, illetve a nyugdíj melletti munkavállalás reménye ma lényegesen vonzóbb (és pillanatnyilag kevesebb elkötelezettséget jelentő) lehetőségek tűnik, mint életjáradéki szerződést, nyugdíjbiztosítást kötni, vagy csatlakozni önkéntes nyugdíjpénztárhoz, egészségpénztárhoz. Ez utóbbi formáknál valamivel többen látják a megoldást abban a – jelenleg még távolinak tűnő – perspektívában, hogy a drasztikus anyagi romlást lakáskörülményeik megváltoztatása révén akadályozzák meg.

A nyugdíj kiegészítését célzó előtakarékosági, vagy egyéb tervek*

Tervek a nyugdíjas korra való felkészülésben	Már megkezdte, megvalósította	Tervezi	Nem foglalkozik vele, nem tudja	Összesen
Takarékoskodás, pénzügyítés	31,5	21,6	47,0	100,0
Nyugdíj melletti munkavállalás	4,6	21,6	73,9	100,0
Lakáskörülményeinek megváltoztatása (pl. kisebb, olcsóbb lakás, összeköltözés gyerekeivel, albérlő tartása stb.)	2,3	12,7	85,0	100,0
Életjáradéki szerződés, nyugdíjbiztosítás	14,5	7,4	78,1	100,0
Csatlakozás önkéntes nyugdíjpénztárhoz, egészségpénztárhoz	27,9	7,6	64,4	100,0
Egyéb terv	3,1	7,1	89,8	100,0

Forrás: Spéder (2002).

*18–75 év közötti teljes lakossági minta, N=16 394. A nyugdíjasoknál a nyugdíjazást megelőzően elvégzett felkészülés, másoknál felkészülési tervek.

Külön kérdéscsoporttal vizsgáltuk a nyugdíjazásban érintett válaszadók két csoportját:

– azokat a középkorú (46 éves, vagy annál idősebb) férfiakat és nőket, akik még nem részesülnek nyugdíj-ellátásban, azt tudakolva: számításuk szerint mikor lesznek nyugdíjasok, s hogyan képzelik majdani nyugdíjas életüket, továbbá

– az adatfelvétel évében már nyugdíj-ellátásban részesülőket, akiket nyugdíjba lépésük körülményeiről, jelenlegi helyzetükről kérdeztünk.

A teljes minta közel egyötöde (2750 fő) betöltötte 46-ik életévét, de a felvétel időpontjában még nem volt nyugdíjas. 43,6%-ot tett ki az 50 év alattiak, 38,6%-ot az 50–54 évesek és 17,8%-ot a nyugdíjazáshoz közelebb álló 55 évesek, vagy idősebbek aránya. Közöttük mindössze 5,2% azok aránya, akik most még nem tudják, hány éves korukban nyugdíjazzák őket, egyötödük (19,2%) az évszám meghatározása nélkül úgy válaszolt: „akkor, amikor betöltik a hivatalos nyugdíj-korhatárt”, néhányan pedig (1,7%) szeretnének minél tovább aktívak maradni, addig, amíg véglegesen el nem küldik őket. A nagy többségnek (73,3%) azonban pontos tudomása van nyugdíjba menetele életkoráról, s ennek átlaga 60,7 év. Ez a korosztály tehát gyakorlatilag az új, 62 éves nyugdíjazási korhatárral tervezi életét.

A „vágyott” nyugdíjazási életkor azonban ennél jóval alacsonyabb: átlagosan 56,2 év. Másképp szólva, a 46 éves és idősebb, még nem nyugdíjas generációk átlagosan mintegy 4–5 évvel hamarabb szeretnének nyugdíjba menni, mint ahogyan tudomásuk szerint a törvényeknek megfelelően nyugdíjazni fogják őket. Elgondolkoztató,

hogy az „idő előtti” nyugdíjazás óhaja gyakorlatilag minden társadalmi–demográfiai kategóriára jellemző, jóllehet a férfiak, a fővárosiak, a diplomások, illetve a magasabb jövedelműek körében a tényleges és a vágyott nyugdíjazás évek közötti különbség valamivel kisebb.

A ténylegesnél jóval korábbi vágyott nyugdíjazási kor konkrét indokai egybecsengenek sok más felmérés adatával, és azt támasztják alá: a középkorú, vagy annál idősebb és még aktív kereső munkát végző emberek egészsége, munkabírása a kelleténél jobban megkopott, kevésnek érzik a családra fordítható, illetve a szabadon felhasználható idejüket. Úgy tűnik, sokan nehezen viselik azt is, hogy utolsó aktív éveiket a fenyegető munkanélküliség miatti aggodalommal kell tölteniük, illetve arra számítanak, hogy a korábbi nyugdíjba lépés mellett még lehetőségük nyílna jövedelmük kiegészítésére, ám 62 év fölött erre már jóval kevesebb lesz az esély (lásd a felső ábrát a 8. oldalon).

A vizsgált korosztálynak mindössze 7,7%-a nyilatkozott úgy, hogy a hivatalosan megállapítottnál később szeretne nyugdíjba vonulni. Az okok között az első az, hogy „szükség lenne még a keresetére”, a második, hogy szereti a munkáját, a harmadik pedig az, hogy „véltetően ekkor nem lesz még annyira öreg, hogy a munkáját ne tudná ellátni”.

Az első 5–10 év meglehetősen kritikus időszak; a „friss nyugdíjasoknak” ekkor kell kialakítaniuk új életformájukat, meg kell tanulniuk szerényebb feltételek között élni, illetve – ha van rá mód – néhány évig még nyugdíj melletti munkával kiegészíteni jövedelmüket. Az érintett, általunk vizsgált korcsoport 55%-át azonban még egyáltalán nem foglalkoztatja ez a kérdés, 29%-uknak általános, bizonytalan elképzelései vannak, s mindössze 16% számol be arról, hogy nyugdíjas életük első szakaszára (az első 5–10 évre) vonatkozóan konkrét elgondolásaik vannak. Ez érthető is, hiszen 46–50 éves korban még minden energiájukkal a jövő felé feszülnek; általában még nem fejeződött be gyermekeik taníttatása, életbe indítása, önálló lakáshoz segítése.

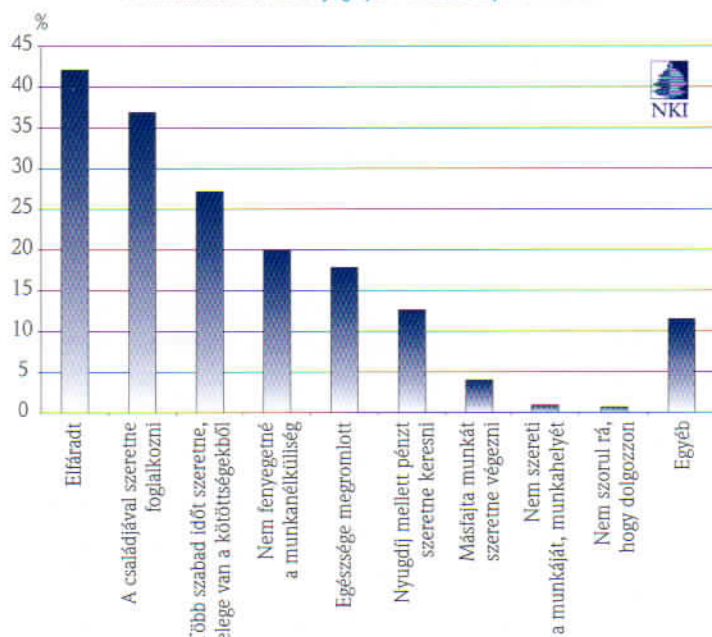
Az életkor előrehaladásával azonban kissé intenzívebbé válik a nyugdíjas évek tervezése. Míg a 46–49 évesek 11%-a, az 50–54 évesek 16,4%-a, az 55 éveseknek és idősebbeknek pedig már több mint egynegyede (26,6%) alakított ki konkrét terveket nyugdíjas éveire vonatkozóan.

A nők 72,5%-a tervezi az unokák gondozását, felügyeletét, de figyelemre méltó, hogy az erre számító férfiak aránya sem alacsony (62%). Minél inkább közelít valaki a nyugdíjazáshoz, annál határozottabban számol a majdani munkavállalás lehetőségével. Az 55 év felett még dolgozók egyharmada ezt kifejezetten tervezi, további 14% pedig elképzelhetőnek tartja. 46–54 év között azonban – ha vannak is munkavállalási tervek – ennél csekélyebbek, és érthető módon bizonytalanabbak. Érettségi, kivált pedig diploma mellett a nyugdíj előtt állók több, mint 50%-a bizakodik valamilyen munkavállalásban, míg az ennél alacsonyabb végzettségűek esetében – talán a lehetőségek reális mérlegelése következtében – 20% alatt marad azoknak az aránya, akiknek nyugdíj melletti munkavállalási terveik vannak.

Az adatfelvétel időpontjában nyugdíjas státusban lévők a nyugellátás típusa szerint nem alkotnak homogén csoportot. 65,2%-uk saját jogon részesül öregségi, 2,7% korengedményes nyugellátásban, 2,8% pedig özvegyi nyugdíjban. Jelentős nagyságot (28,1%) képvisel a rokkant nyugdíjasok csoportja. Rokkantságuk főképp fokozatosan kialakuló egészségkárosodás (45,7%), illetve betegség (42,1%) miatt következett be, 7,3%-uknál baleset következménye, 4,8% pedig veleszületett egészségügyi problémái miatt kap most rokkant nyugdíjat. Viszonylag kis számban (1,3%) vannak olyanok, akik úgynevezett „egyéb nyugdíjszerű ellátásban” részesülnek (lásd az utolsó ábrát a 8. oldalon).

Nyugdíjas válaszadóink közel 90%-a közvetlenül munkavégzés után került nyugállományba. A munkában töltött évek átlagos szá-

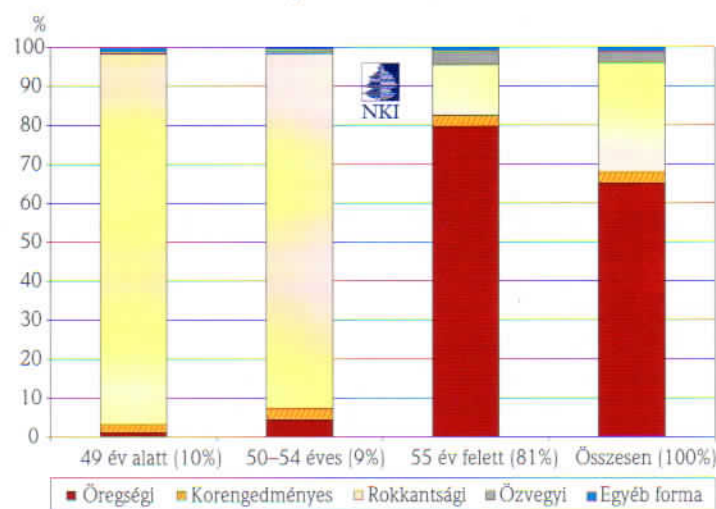
A hivatalosnál korábbi nyugdíjba vonulás okainak indoka

Az adatok forrása: Spéder (2002).

* A százalékok összege nem egyenlő százzal, mivel a válaszadók több választ is megjelölhettek. Nem tudja: 15 fő.

A nyugdíjasok megoszlása a nyugellátás formája szerint, korcsoportonként és összesen

Az adatok forrása: Spéder (2002).

ma 31,03 év, ami értelemszerűen a férfiaknál magasabb (34,48 év), a nőknél alacsonyabb (28,52 év). 5–6% azoknak az aránya, akik a nyugdíjazást megelőzően munkanélküliek voltak, illetve 4–5% a nyugdíjazás előtt nem dolgozott (most pedig özvegyi, rokkant vagy egyéb ellátásban részesül). Mindkét nem esetében viszonylag kicsi azoknak az aránya, akik 60, illetve 55 éves koruk betöltése utáni életkorukban, vagyis a korábbi hivatalos korhatáron túl mentek csak nyugdíjba. A rokkantsítás azonban mindkét nemnél már a 31–45 éves kor között elkezdődött, sőt, éppen ebben az életszakaszban a legmagasabbak az arányszámok. A férfiak és a nők adatainak megkülönböztetését a korábban érvényes eltérő nyugdíjazási korhatár (a férfiaknál 60, a nőknél 55 év) indokolja.

Maga a nyugdíjba lépés jellemzően az érintettek saját (48,9%), illetve a munkahellyel közös (32,4%) döntése volt, s csak 13,2% érezte azt, hogy „elküldték”. 5,4% nem tudja (már) pontosan, hogy hogyan is történt a nyugdíjazásáról való döntés (ábrák a 9. oldalon).

Megkíséreltük annak vizsgálatát is, vajon a rendszerváltozással bekövetkező nagyarányú munkanélküliségnek, illetve a nyugdíjkorhatár felemelésének volt-e/van-e szerepe a biztonságosabb „nyugdíjba menekülésben”. Ennek formája lehet akár a korengedményes nyugdíjba vonulás, akár a leszázalékolás. Arra számítottunk, hogy amennyiben az 1991–95 közötti, valamint az 1996 utáni időszakban magasabb a korengedménnyel és rokkantsággal nyugdíjba lépők aránya, mint az ennél korábban nyugdíjba mentek körében, az igazolhatja feltevésünket: e társadalmi–gazdasági változásoknak volt eféle hatása. Az eredmények ezt alátámasztani látszanak. A rendszerváltozás után korengedménnyel nyugdíjba vonulók aránya az 1990 előttinek több, mint kétszeresére nőtt, a rokkantsági nyugdíjba lépők pedig 1991–95 között 5, 1996 után 15 százalékponttal lett magasabb, mint az 1990 előtt rokkant nyugdíjba kerülteké. Az adatok azt sejtetik, hogy a megváltozott társadalmi–gazdasági körülmények – nem utolsósorban a nyugdíjkorhatár felemelése – sokakat indíthatott arra, hogy a munkával, munkahellyel kapcsolatos megpróbáltatások helyett a nyugdíjas életformát válasszák. E törekvés egybeesik a nyugdíj előtt állók jellegzetes beállítódásával, akik fáradtságára, rossz egészségre hivatkozva, vagy a munkanélküliség fenyegetése miatt szívesen mennének nyugdíjba, akár 4–5 évvel a hivatalos korhatár előtt.

A nyugdíjas ember életritmusát, napi időbeosztását alapvetően meghatározza, hogy folytat-e valamilyen *jövedelem-kiegészítő tevékenységet*. Hiszen ez nemcsak anyagi helyzetén lendít, hanem meghosszabbítja azt az időt, amikor még hasznosnak érzi magát. A munkahelyi személyes kapcsolatok pedig rendszeres és intenzív együttműködést biztosítanak a fiatalabb generációkkal, ami a szellemi frissesség fenntartásának egyik legfőbb biztosítója. Kétségtelen, hogy a munkavállalási lehetőségek beszűkülése napjainkban korlátozza mindezek esélyét. A 2001-ben legfeljebb 75 éves nyugdíjasok (beleértve az ellátás valamennyi típusát élvezőket) döntő többsége, 88,1%-a az adatfelvétel idején semmilyen jövedelemkiegészítő munkát nem végzett, 7,2% dolgozott folyamatosan alkalmazásban vagy szerződéssel, 4,7% pedig alkalmanként. A nyugdíj melletti munkavállalás tekintetében nincsen különbség az öregségi és a rokkant nyugdíjasok között, míg özvegyi nyugdíj mellett gyakorlatilag senki nem végzett jövedelem-kiegészítő tevékenységet.

Az idős emberek számára mind fizikai, mind szellemi kondícióik megőrzése miatt fontos, hogy szinte az élet végső határáig legyen olyan *tevékenységük* („kötelességük”), ami napi rendszerességgel jelent életükben, tervszerűséggel viszi mindennapjaikba, aminek révén hasznosnak érezhetik magukat. E tevékenységfajták között kimagaslóan vezet a háztartás ellátása.

A 75 évesnél nem idősebb nyugdíjasok napi „hasznos tevékenységeinek” rangsora (%)

1. A háztartás ellátása (főzés, mosás, házi munka, bevásárlás)	70,2
2. Háziállat tartása, gondozása	50,3
3. Mezőgazdasági, kerti munka, állattenyésztés	48,7
4. Ház körüli munka, javítás, karbantartás	44,6
5. Gyerekek, unokák gondozása, felügyelete	32,5
6. Gyerekek, unokák háztartásába, gazdaságába besegítés	24,0
7. Betegápolás, valakinek az ellátása	13,4
8. Közéleti tevékenység, önkéntes munka	5,9

Forrás: Spéder (2002).

Aligha van olyan ember, aki idős korára gondolva nem aggodalmaskodik akár az egészségi állapot leromlása, akár a magányosság, akár az anyagiak, akár a gyerekek jövője miatt. Úgy tűnik azonban, hogy a társadalmi tapasztalatok kialakítják a mindennapi aggodal-

mak egyfajta struktúráját, s ezek rangsora nem különbözik lényegesen a még nem és a már nyugdíjasok gondolkodásában. Kilenc témakörrel kapcsolatban kérdeztük meg a nyugdíj előtt állókat és a nyugdíjasokat arról: idős korukra gondolva aggodalmaskodnak-e azok miatt, s ha igen, mennyire.

Aggodalmaik intenzitása nem tér el lényegesen. Mindkét csoportban a gyermekek jövője, egészsége, a saját egészség és az anyagiak miatti aggodalmak a legerősebbek. Érdekes, hogy a 45 év feletti aktívak sem szoronganak kevésbé az anyagiak miatt, mint a nyugdíjasok. Csekély (6 százalékpont) a különbség az egészségi állapot leromlása miatt aggódók között is, ám a fiatalabbaknál a „kicsit”, a nyugdíjasoknál a „nagyon” aggódók vannak túlsúlyban.

A megromlott egészség, illetve az alacsony jövedelem következménye, hogy a rokkant nyugdíjasok körében kirívóan magas az anyagiak, illetve a saját egészségi állapotuk (88,0%–92,8%) miatt aggodalmaskodók aránya, és önük meghatározó módon a „nagyon aggódók” vannak túlsúlyban. Ezek a körülmények az özvegyi nyugdíjasok körében is több aggodalmat váltanak ki, mint általában a teljes nyugdíjas népességben. Az elmondottakkal kapcsolatban felmerülhet – és valljuk be, nem is teljesen alaptalanul – az ellenvetés, hogy az aggodalmak fajtáinak és mértékének előre megadott válaszlehetőségekkel történő vizsgálata nem adhat teljesen hű képet. Nem tudhatjuk például, hogy a felsoroltakon kívül nincsenek-e még olyan dolgok, amelyek az említettekénél is nagyobb aggodalomra adnak okot, minthogy arról sincs képünk, hogy mit jelent „kicsit” vagy „nagyon” aggódni az érintettek életében. Olyan problémákat-e, amelyek csupán olykor-olykor jutnak eszükbe (ez a „fiatalabbaknál” lehet gyakoribb), vagy pedig olyanokat, amelyek nap mint nap foglalkoztatják, amelyek szinte rányomják bélyegüket jelenlegi közérzetükre is.

Annak érdekében, hogy a válaszadók idős korra vonatkozó *optimista* vagy *peszsimista beállítódásáról* további információkat szerezzünk, megkérdeztük a „fiatalabbaktól” (a közép- és idősebb korú aktívaktól), hogy idős korukra gondolva inkább kellemes, kiegyensúlyozott, szép öregkorra számítanak-e, vagy inkább problémákkal, nehézségekkel teli időszakra. Ennek pandanjaként az „idősebb”, már nyugdíjasok számára fogalmazott megfelelő kérdés természetesen nem a jövőre, hanem a jelenre vonatkozott: „Ez életének inkább kellemes, kiegyensúlyozott, szép időszaka, vagy inkább problémákkal, nehézségekkel teli időszak?” A kérdésben megfogalmazott alternatívák arányai a két csoportban megfordulnak. A nyugdíj előtt állók többsége kiegyensúlyozott, szép öregkorra számít, a nyugdíjasoknál azonban azok kerülnek többségbe, akik jelenüket problémákkal, nehézségekkel teli időszakként élik meg.

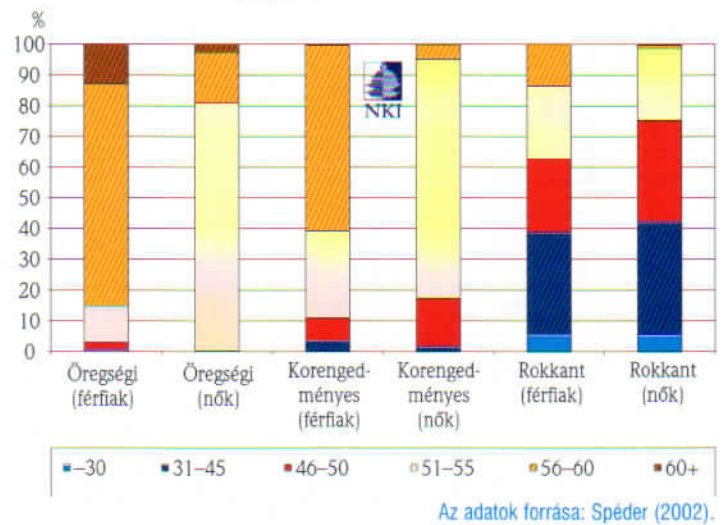
A nyugdíjas kor megítélése (%)

Az idős kor...	A nyugdíj előtt állók a várható idős korról	A nyugdíjasok a jelenről
Kellemes, kiegyensúlyozott, szép időszak (lesz)	61,8	38,6
Problémákkal, nehézségekkel teli időszak (lesz)	17,5	45,0
Egyéb, is-is	18,5	15,7
Nem tudja	2,2	0,7
Összesen	100,0	100,0
A válaszadók száma (N), fő	2557	4955

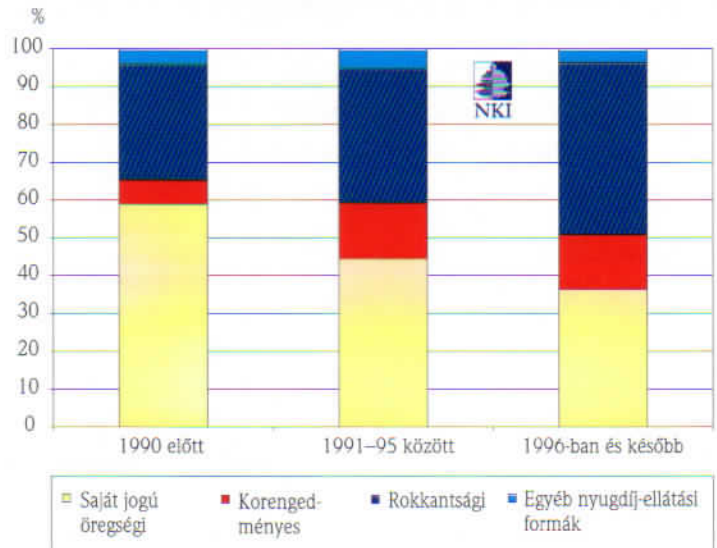
Forrás: Spéder (2002).

Bár a 20, illetve 13 évvel ezelőtti felmérésekben más kérdésmegfogalmazásokkal közelítettük a jövőbeli remények és a „jelen” helyzet megítélésének vizsgálatát, az eredmények a mostanihoz nagyon

A főbb nyugellátási típusban részesülő férfiak és nők megoszlása a nyugdíjba vonulás életkora szerint

Különböző időszakban nyugdíjazottak megoszlása a nyugellátás formája szerint

hasonlóak voltak. A nyugdíj előtt álló korosztályoknak csak nagyon hozzávetőleges elképzeléseik voltak a nyugdíjas életéről; elsősorban a „szép öregkor” lebegett a szemük előtt. Aktív korukban még valahogy így képzelték jövőjüket a felmérés idején már nyugdíjban lévők is – „jó lesz–szép lesz”, gondolták – ám 1982-ben csupán 50%-uk, 1989-ben pedig ennél is kisebb arányuk, 33%-uk számolt be arról, hogy új életformájukat nagyjából úgy töltik, ahogyan elképzelték. Nagyvonalúnak egyáltalán nem mondható terveik nem teljesülésének legfőbb akadályát a szűkös anyagiaknak és a romló egészségi állapotnak tulajdonították. Úgy tűnik, ez a helyzet nem sokat változott; a nyugdíj előtt állók reményei ma is jóval optimistábbak, mint a nyugdíjasok által felmutatott realitások. Ez voltaképpen nem is csoda; abban az életszakaszban, amikor az aktív munkavállalók utolsó erőfeszítéseket tesznek anyagi biztonságuk nyugdíj előtti megszerzése érdekében, még nem tudnak számolni a nyugdíjas lét kudarcaival.

Dobossy Imre KSH, S. Molnár Edit NKI és Virágh Eszter KSH
imre.dobossy@office.ksh.hu, edit.molnar@office.ksh.hu,
eszter.viragh@office.ksh.hu

Európai Népeségtudományi Egyesület

European Association for Population Studies, EAPS

Az Európai Népeségtudományi Egyesület egyének és társult intézmények tudományos egyesülete, célja a népeségkutatás előmozdítása Európában. Célja elérése érdekében az EAPS támogatja az együttműködést azok között, akik európai népesedési kérdésekkel foglalkoznak, vagy érdeklődnek irántuk, és ébren tartja a népesedés ügye iránti figyelmet a kormányok, a nemzeti és nemzetközi szervezetek, valamint a közvélemény körében. Az EAPS tevékenységi körébe tartozik konferenciák, szemináriumok, vitatások és munkaértekezletek szervezése, továbbá a népesedés kérdéseivel foglalkozó információk megjelentetése és terjesztése.

A tagság nem korlátozódik sem az európai nemzetekre, sem pedig az Európában lakó vagy dolgozó személyekre, hiszen sok európai demográfus is dolgozik fejlődő országokban vagy fejlődő országok kérdéseivel másutt. Az EAPS együttműködik a Nemzetközi Népeségtudományi Unióval (*International Union for the Scientific Study of Population, IUSSP*) és az Együttműködés a Nemzeti Demográfiai Kutatásban Nemzetközi Bizottsággal (*Comité international de coopération dans les recherches nationales en démographie, CICRED*) Az EAPS, mint nem kormányközi szervezet, tanácskozási joggal segíti az Európa Tanács munkáját.

Az EAPS alapító okiratát 1983 március 31-én, a holland jogszabályok szerint jegyezték be, székhelye Hágában van. Anyagi eszközeit tagdíjakból, jogdíjakból, adományokból, hagyatékból vagy más legális forrásokból szerzi. Legfőbb döntéshozó szerve a legalább négyévenként összehívandó közgyűlés, amely megválasztja az elnökséget és a tisztségviselőket. Az elnökség hétagú, öt tagját a területi képviselői elv tiszteletben tartásával választják, további két tagja pedig az IUSSP és a CICRED képviselőitől származik. Az elnök, az alelnök és a főtitkár alkotja az EAPS Irodát, amely az Egyesület képviseletét látja el. Az EAPS idén leköszönő, ötödik elnökségének tagjai (1999–2003):

Guillaume Wunsch (Belgium) elnök, Janina Józwiak (Lengyelország) alelnök, Nico van Nimwegen főtitkár (Hollandia), Tapani Valkonen tag (Finnország), Andrej Volkov tag (Oroszország). A titkárságot Gijts Beets (Hollandia) vezeti, amelynek tagjai Jeannette van der Aar és Vera Holman.

Bővebb információ: www.eaps.nl

DE

SZEMLE

Demográfiai folyamatok és társadalmi környezet Gyorsjelentés

Szerkesztő: Spéder Zolt • *Életünk fordulópontjai. Műhelytanulmányok 1. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest, 2002, 150 oldal, ingyenes.*

A Korfa jelen számában bemutatott tanulmányokattal ebből a kötetből válogattuk. A kötet részletes tartalma: Bevezető (Spéder Zolt) • Röviden a mintáról (Spéder Zolt) • Párkapcsolatok az ezredfordulón (Pongrácz Tiborné-Spéder Zolt) • Elvárások és a kapcsolat minőségének néhány mutatója házasságnál és élettársaknál (Gödrös Irén) • Gyermekvállalás (Kamarás Ferenc) • Öregedés – nyugdíjba lépés, nyugdíjas lét – öregsor (Dobossy Imre-S. Molnár Edit-Virág Eszter) • Generációk és élethelyzetek: háztartások közötti segítő kapcsolatok (Spéder Zolt) • Szegénység: szocio-ökonomiai jegyek és demográfiai tényezők (Spéder Zolt) • A cigányság életkörülményei (Kapitány Balázs) • Általános értékek és attitűdök (Kapitány Balázs)

Rendelés: Kardulesz Ferencné, NKI kardulesz@mailop.ksh.hu

Szerkezetek, folyamatok, összefüggések Demográfiai szöveggyűjtemény

Szerkesztő: Faragó Tamás.
Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2002, 429 oldal, 3200 Ft.

Részlet a Bevezetésből:

„Jelen szöveggyűjtemény az ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézete felkérésére 1997-től kezdődően tartott demográfia előadásorozatnak köszönhető létrejöttét. ... Noha az itt megjelent szövegek tulajdonképpen a használt tankönyvekkel, illetve segédkönyvekkel használható konferenciakötetekkel együtt képeznek egységet, reményeink szerint jelen kötet önmagában is alkalmas arra, hogy a demográfiai tematikájú kurzusokat segítse. Nagyjából egyenletesen igyekeztünk ugyanis válogatni a fontosnak tartott

írások közül, bár be kell vallanunk, hogy három ponton némi részrehajlást tanúsítottunk. Az átlagosnál több frás (...) érinti a termékenység problémakörét, illetőleg viszonylag több mű foglalkozik népeségszociológiai kérdésekkel (...). Az első esetben a kérdés fontossága, a másodikban annak aktualitása késztetett arra, hogy megpróbáljuk a problémakör kissé alaposabb, többoldalú bemutatását, lehetőséget teremtve nem csak az érvelések, hanem az érvek megfogalmazásához vezető módszerek megismertetésére is. A harmadik „részrehajlás” jelen sorok írójának szemléletéből következik. Tudatosan törekedtünk arra, hogy válogatásunkban helyet kapjanak olyan írások, melyek átvezetnek a többi társadalomtudomány – elsősorban a szociológia, de ezen túlmenően a földrajz, néprajz, illetve társadalomtörténet – irányába.”

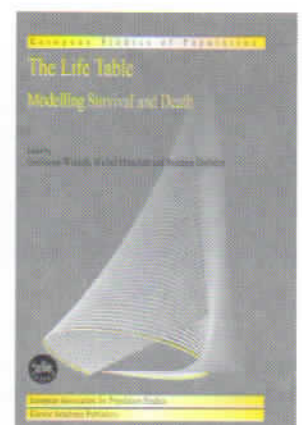
(Faragó Tamás, 7. oldal.)

The Life Table A halandósági tábla Modelling Survival and Death A továbbélés és az elhalálozás modellezése

Szerkesztők: Guillaume Wunsch, Michel Mouchart és Josianne Duchêne • *European Studies of Population: Volume 11, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2002, 324 oldal, ISBN 1-4020-0638-1, kemény kötésben EUR 142,00.*

A Gérard Calot és Valkovics Emil⁴ emlékének szentelt, angol nyelvű kötet a belgiumi Louvain-la-Neuve egyetemén rendezett tudományos tanácskozás előadásait tartalmazza. A tanulmányok a halandósági táblák szerkesztésének és használatának európai gyakorlatát taglalják. Az első fejezetben G. Wunsch ad közérthető áttekintést a halandósági táblákról. Ezt G. Calot és A. Franco részletes írása követi arról, hogyan számítandó két egymást követő születésnap közötti elhalálozás valószínűsége úgy, hogy figyelembe vesszük a vándorlást és a kockázatok kitért népség összetételét. Valkovics Emil a várható élettartamok közötti különbség összetevőkre bontásának (dekomponálásának) különféle módszereit hasonlítja össze. J. Anson azzal a kérdéssel foglalkozik, milyen mutatószámok alkalmasak a halandóság korelációjának átfogó jellemzésére. Két fejezetet kapott az életkor, a naptári évek és a nemzedékek halandóságra gyakorolt hatásának vizsgálata, ezeket G. Caselli, illetve E. Tabeau, F. Willekens és F. van Poppel írta. Három fejezet részletezi a halálóki halandóságot. Először F. Meslé tárgyalja a halálóki megfelelő nyilvántartásának kérdését. A. E. Kunst, J. P. Mackenbach, H. Lautenbach, F. B. Oei és F. Billsma azt vizsgálja, mennyivel lenne meghosszabbítható a várható élettartam a fő halálóki kiküszöbölése esetén, figyelembe véve az egymással versenyző halálókiakat. J. Duchêne betekintést nyújt a többállapotú (multi-

⁴ Valkovics Emil életútját bemutató írásunk a Korfa 2002/2. számában (7. oldal) olvasható.

state), orvosi okok szerinti megbetegedési és halandósági modellekbe. Az egymással versenyző kockázatok modelljét M. Mouchart és J. M. Rolin elemzi behatóan. E. Camboid és J. M. Robine azt mutatja be, hogyan lehet a halandósági tábla modellt kiterjeszteni a népesség általános egészségi állapotának jellemzésére. A kötetet J. Anson írása zárja, amely szélesebb szociológiai távlatokba helyezi a halandósági tábla segítségével végzett elemzéseket.

Rendelés: www.wkap.nl

(PoD – nyomtatás rendelésre – 6–9 héten belül).

Egészségügyi statisztikai évkönyv 2001

Készült a KSH Népesedés-, egészségügyi és szociális statisztikai főosztály Egészségügyi statisztikai osztályán. Főosztályvezető: Gárdos Éva, Osztályvezető: Dr. Szvitecz Zsuzsanna. KSH, Budapest, 2002, 468 oldal, 4800 Ft.

A magyar/angol nyelvű kiadvány részletes adatokat tartalmaz a magyar népesség demográfiai jellemzőiről (születések, halálozások, várható élettartam, csecsemő-halálozás, halandóság, halálokok szerinti halandóság). Megtalálhatók benne az egészségügyi alapellátást (házi orvosok, házi gyermekorvosok, védőnői hálózat, iskolaegészségügy, foglalkozás-egészségügy), a járóbetegszakellátást, a gondozóintézetit ellátást (tüdőgondozók, bőr- és nemibeteg-gondozók, pszichiátriai gondozók, addiktológiai gondozók), valamint a fekvőbeteg-gyógyintézetit ellátást bemutató fontosabb adatok. Szerepelnek az évkönyvben az 1999-ben végrehajtott háziorsos morbiditási felvétel adatait, melyek a felnőttek és a gyermekek leggyakoribb betegségeiről tájékoztatnak nemek és korcsoportok szerint. Információt kap az érdeklődő a gyógyszerellátásról, a mentőszolgálat működéséről, a bejelentett fertőző megbetegedésekről, a védőoltásokról, az ételmezés- és munka-egészségügyi vizsgálatokról, a különféle mérgezésekről, a foglalkozási megbetegedésekről, a balesetekről és az öngyilkosságokról is. Külön fejezetet kaptak az egészségügyi személynzet és az egészségügyi képzés, továbbképzés adatai. A pénzügyi-gazdasági feltételeket ismertető fejezet lényeges finanszírozási adatokat közöl, megtalálhatók az egészségügyi árindex, a bérek és keresetek, továbbá a tárgyi eszközök állományának adatai. A kiadvány egyes fejezetei megyei, illetve regionális bontásban is megadják a legfontosabb adatokat. A nemzetközi adatok fejezete a fontosabb európai országokkal összehasonlítva mutatja be hazánk egészségügyi helyzetét. Az évkönyv részletes, fejezetenkénti módszertani magyarázatokat és orvosi szótárt is tartalmaz.

Morbiditási adattár 2001

Összeállította: Kis Il-dikó • KSH, Budapest, 2003, 151 oldal + ábrák és térképek, 2600 Ft.

A KSH Népesedés-, Egészségügyi és Szociális Statisztikai Főosztály Egészségügyi Statisztikai Főosztálya harmadszor adta közre a Morbiditási adattárt, amely a „Jelentés a házi orvosok tevékenységéről” (OSAP 1021) és a „Jelentés a házi gyermekorvosok tevékenységéről” (OSAP 1022) című kötelező adatszolgáltatások két évente kapcsolódó morbiditási felmérés eredményeire támaszkodik. Az adatszolgáltatók a magyarországi egészségügyi alapellátásban tevékenykedő háziorvosok (5133 fő) és házi gyermekorvosok (1580 fő). Az adatok nem a személyek, hanem a betegségek számát jelentik (egy személynek többféle betegsége is szerepelhet a nyilvántartásban). Az adattár két fő részből áll. Első része területenként tartalmazza a betegségek gyakoriságára vonatkozó adatokat. A második rész a gyakoribb betegségekről, illetve azok előfordulásának gyakoriságáról ad számot megyénként és régióként. A kiadvány kétnyelvű (magyar és angol).

„Jelentés a házi orvosok tevékenységéről” (OSAP 1021) és a „Jelentés a házi gyermekorvosok tevékenységéről” (OSAP 1022) című kötelező adatszolgáltatások két évente kapcsolódó morbiditási felmérés eredményeire támaszkodik. Az adatszolgáltatók a magyarországi egészségügyi alapellátásban tevékenykedő háziorvosok (5133 fő) és házi gyermekorvosok (1580 fő). Az adatok nem a személyek, hanem a betegségek számát jelentik (egy személynek többféle betegsége is szerepelhet a nyilvántartásban). Az adattár két fő részből áll. Első része területenként tartalmazza a betegségek gyakoriságára vonatkozó adatokat. A második rész a gyakoribb betegségekről, illetve azok előfordulásának gyakoriságáról ad számot megyénként és régióként. A kiadvány kétnyelvű (magyar és angol).

Adatok a haláloki struktúra változásáról Magyarországon 1991–2001 között

Készült a KSH Népesedés-, egészségügyi és szociális statisztikai főosztály Népmozgalmi statisztikai osztályán. Főosztályvezető: Gárdos Éva, Osztályvezető: Mészáros Árpád. Munkatársak: Hilbert Lászlóné és Schäffer Lajos. KSH, Budapest, 2002, 178 oldal, 3000 Ft.

Magyarországon köztudottan magas a halandóság, nemcsak a nálunk fejlettebb, hanem a hozzánk hasonló gazdasági helyzetben lévő országokhoz képest is. Ennek fényében különösen öröndetes az elmúlt években tapasztalt, mélynyomású javulás. A kedvező fordulat részleteit tárja elénk a KSH jelen kiadványa az egyes halálokokban meghaltak nemek és korcsoportok szerinti számának, arányszámának és standardizált halandósági indexének táblázatos és grafikonos bemutatásával, az érintett időszak minden egyes évről vonatkozóan. A standardizált halandósági index százalékos mutató, amely azt mutatja, hogy az életkor szerint standardizált (a korstruktúra változásának hatását kiküszöbölő) halálozási arányszám értéke hány százaléka egy kiválasztott év (jelen esetben 1990) értékének. Részlet az Összefoglalóból:

„Összefoglalóan megállapítható, hogy 1990–2001 között a magyarországi halandóság a férfiak és a nők körében egyaránt mérséklődött. E kedvező változás mindkét nemnél és minden korcsoportban bekövetkezett, azonban a változás az egyes haláloki csoportok eltérő irányú és mértékű változásának összegzéseként jelentkezett.

Mindkét nemnél emelkedett a daganatok okozta halandóság a 40 éven felüliek korcsoportjaiban. A keringési rendszer és a légzőrendszer betegségei miatti halálozás csökkenése mindkét nemnél és minden korcsoportban megfigyelhető. Az emésztőrendszer betegségei mi-

atti halálozások változása nem egységesen jelentkezett az egyes korcsoportokban: a férfiaknál a 40–79 évesek korcsoportjában gyakrabban, a többi korcsoportokban ritkábban haltak meg e betegségek miatt 2001-ben, mint 1990-ben. A nőknél a 80 éven felüliek körében volt jelentős az emésztőrendszer betegségei miatti halandóság emelkedése, és kissé romlott a 40–49 évesek mortalitása is. Az erőszakos haláloki halandóság mindkét nemnél, minden korcsoportban csökkent.” (9. oldal)

Életminőség és egészség

Szerkesztette: Szvitecz Zsuzsanna.

KSH, Budapest, 2002, 284 oldal, 2800 Ft.

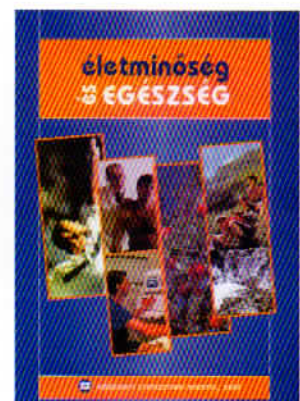
Az adatok mellett rövid elemzéseket is tartalmazó, ábrákkal bőven illusztrált kötet hiánypótló munka. Egybe- gyűjtve tartalmazza mindazokat az adatokat, amelyekre az egészségi állapot általános jellemzése céljából szükség lehet. Ehhez korábban több demográfiai évkönyv és számos más KSH kiadvány (háztartás-statisztika, munkaerő-felvétel, stb.) használata volt szükséges. Egyéb érdemei mellett ezért is indokolt, hogy a kötet az adatok folyamatos frissítésével időszakos kiadványként rendszeresen megjelenjen.

A könyv három fontos fejezetből áll. Az első (*A népesség egészségi állapota*) a halálozás és a megbetegedés tényeit és az egészségi állapot önrétekeléséről készült felmérés eredményeit tárja az olvasó elé. A második fejezet (*A népesség egészségi állapotát befolyásoló tényezők*) a demográfiai, a társadalmi-gazdasági és környezeti tényezőket, az életmódra és az egészségmagatartásra (dohányzás, alkoholfogyasztás, táplálkozási szokások, túlsúly és elhízás, testedzés) vonatkozó adatokat, valamint az egészségügyi ellátórendszer működésének főbb jellemzőit (többek között a gyógyszerellátás elérhetőségét, az egészségbiztosítást, az egészségügyi ráfordítások adatait) közli. A harmadik fejezet (*A népesség egészségi állapota és az azt befolyásoló tényezők közötti összefüggések*) az egyes európai országok, illetve a magyarországi megyék adatai alapján keres kapcsolatot az egy főre jutó GDP, a munkanélküliségi ráta, az ivóvízhálózatba bekapcsolt lakások aránya, az iskolai végzettség, a havi nettó átlagkeresetek, illetve a morbiditás-mortalitás mutatói között. Bár a kimutatott összefüggéseket semmiképp nem szabad közvetlen oksági kapcsolatokként értelmezni, a kölcsönhatások egyértelműek – előjelük minden esetben megfelel a várakozásnak –, és kiválóan alkalmasak arra, hogy az olvasót továbbgondolkodásra készítsék.

Rendelés:

Valamennyi KSH kiadvány megrendelhető a KSH Marketingosztályán:

1024 Budapest, II., Keleti Károly u. 5-7.,
marketing.ksh@office.ksh.hu

NAPTÁR

Magyar–francia–szlovák munkaértekezlet

A *népesség-előreszámítás* témakörében tartott háromoldali tudományos tanácskozára a Népeségtudományi Kutató Intézet kezdeményezésére és rendezésében 2003. január 23–24. került sor Budapesten. Spéder Zsolt, az NKI igazgatója megnyitójában röviden ismertette az NKI kutatási tevékenységét, majd Hablicsek László (NKI) tartott előadást a magyarországi népesség-előreszámítási tevékenységről, az ideai feladatokról. François Clanché (INSEE, Franciaország) és Boris Vano (INSTAT, Szlovákia) saját tapasztalataik alapján ismertették az országos előrebecslések területén elért főbb eredményeket és a problémákat.

A további előadások a *termékenység trendjeivel és az előrebecslés módszereivel* foglalkoztak. François Clanché mindhárom országra készített termékenységi hipotézist az életkor szerinti arányszámok trendjének extrapolálásával. Jean-Paul Sardon (ODE, Franciaország) ugyanezt az ODE által kidolgozott „svájci” modell szerint dolgozta ki, és mutatta be. Hablicsek László a kohorsz és keresztmetszeti szemléletet egyesítette és olyan modelleket mutatott be, amelyek hipotézise szerint a rendszerváltó országok termékenység-csökkenése mintaváltás következménye, és átmeneti jellegű. Boris Vano ismertette a hivatalos szlovák előreszámítások eredményeit, valamint a roma résznépesség előrebecslését.

A második napon Kamarás Ferenc (KSH) a hazai termékenységi trendekről és a nők gyermekvállalási terveiről tartott előadást. Branyiczky Géza Gabriella (KSH) a születési statisztikáról, Tárkányi Ákos (NKI) a családpolitika és a gyermekszám összefüggéseiről érkezett. H. Richter Mária (KSH) átadta a résztvevőknek a magyarországi népesség-előreszámítások induló népességének becslését végző *now-cast modell* angol nyelvű leírását. Alács Péter (az NKI megbízásából) az evolúciós szemlélet alkalmazási lehetőségeiről és korlátairól tartott előadást.

Kettős szorításban

„*Kettős szorításban: a középgenerációk élete és egészsége*” címmel 2003. január 16-án rendezett tudományos tanácskozást a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet az NKFP-/6/128 projekt támogatásával. Az Intézet Angol utcai székhelyén megtartott egésznapos rendezvényen Jávor András, az Egészséges Nemzetért Népegészségügyi Program igazgatója, illetve Józán Péter, a KSH elnöki főtanácsadója elnökölt. Délelőtt „*A betegségéről, az egészségért*”, délután „*A kockázatokról és a halandóságról*” témakörben hangzottak el előadások, amelyek többsége az NKI *Kutatási jelentések* sorozatában fog megjelenni:

A népesség egészségére vonatkozó információk kritikai értékelése (Gárdos Éva, KSH);

A házi orvosi morbiditási adatgyűjtés program (Széles György, Debreceni Egyetem, Népegészségügyi Iskola);

A Nemzeti Rákregiszterről (Gaudi István, MTA SZTAKI);

A rokkantság mint az egészségi állapot indikátora (Kiss József és Boncz Imre, Országos Egészségbiztosítási Pénztár írásban benyújtott előadása);

A középkorúak egészsége az OLEF2000 alapján (Cszmadial Péter, Johan Béla Országos Epidemiológiai Központ);

Egészségpolitikai beavatkozások és hatások a középkorúak érdekében (Jávor András, Egészséges Nemzetért Népegészségügyi Program);

A közúti balesetek alakulása, szerkezete és tanulsgai (Holló Péter, Közlekedéstudományi Intézet Rt.);

Környezetünk hatása egészségi állapotunkra (Antal Ilona, ÁNTSZ Baranya Megyei Intézete);

A középkorúak halandósága nemek és főbb halálokok szerint (Daróczi Etelka, NKI);

Társadalmi rétegződés és mortalitás. Magyarországi adatok a nemzetközi szakirodalom tükrében (Kovács Katalin, NKI);

Nagy- és kistérségi különbségek a középkorúak halandóságában (Hablicsek László, NKI).

EPC 2003 Varsó

Idén augusztus 26–30. között Varsóban – első ízben egy volt szocialista országban – kerül megrendezésre az Európai Népeség Konferencia (EPC) az Európai Népeségtudományi Egyesület (*European Association for Population Studies, EAPS*, lásd keretes írásunkat), a Varsói Közgazdaságtudományi Egyetem, a Lengyel Tudományos Akadémia és Központi Statisztikai Hivatal, a Lengyel Demográfiai Társaság és a Kormány Népeség Tanácsa együttműködésével. A tudományos ülés az „*Európa népessége: kihívások és lehetőségek*” címet viseli. A konferencia keretein belül tartják meg az *EAPS* hetedik, tisztújító közgyűlését. Az előadások és viták, illetve a poszterkiállítás mondanivalója az alábbi fő- és altémák köré rendeződik:

A: A termékenység trendjei és mintái

A1: Gyermeknevelés és munkavállalás – nyugati tapasztalatok

A2: A gyermeknevelés körülményei Közép- és Kelet-Európában

A3: A szülés halogatásának körülményei

A4: Különös termékenységi minták

Tizenévesek

Örökbe fogadó és nevelő szülők

A5: Változások a termékenységi attitűdökben és értékekben

B: Családok és háztartások

B1: Mit lehet még mondani a felnőtté válásról?

B2: Párkapcsolatba be és párkapcsolatból ki a mai Franciaországban

B3: A családalapítás feltételei

B4: Új életformák és új családi kapcsolatok

B5: A családok és az egyének életútjai

C: Az életadás egészsége

C1: Meddőségi problémák és nemzés orvosi segédlettel

C2: Fogamzásgátlás és művi terhességmegszakítás Európában

C3: Fogamzásgátlás és művi terhességmegszakítás más országokban

C4: Az életadás egészségét befolyásoló magatartás

C5: Az életadás egészségének biológiai és orvosi szempontjai

D: Egészség, betegség és halandóság

D1: Egyenlőtlenségek az egészségben és a halandóságban

D2: Az egészség és a halandóság társadalmi-gazdasági tényezői

D3: Az egészség és a halandóság kutatásának új módszerei

D4: Az európai népességek halandósági trendjei

E: Regionális népességváltozás és belső vándorlás

E1: Az egyének és a háztartások vándorlása különböző társadalmi-gazdasági rendszerekben

E2: A vándorlás mintájának és következményeinek mérése és magyarázata

F: Nemzetközi vándorlás és a vándorló népesség

F1: Migrációs áramlatok az európai integráció fényében

F2: A vándorlás gazdasági okai és hatásai

F3: A társadalmi nem (gender) mint a vándorlók áramlásának és beilleszkedésének egyik tényezője

F4: A bevándorlók magatartásának etnikumspecifikus jellemzői

F5: A bevándorlók státusának metamorfózisa

G: A népesség öregedése

G1: A népesség öregedésének folyamata és kihatásai

G2: Az idősek gondozása és segítése családokban és háztartásokban

G3: Az idősek tevékenysége és az öregedéssel kapcsolatos attitűdök

H: Népesség és társadalompolitika

H1: Családpolitikák

H2: A társadalmi nemre (gender) és a bevándorlásra vonatkozó politikák

H3: Népesség- és családpolitikák

H4: Népegészségpolitikák a fejlett és a fejlődő országokban

I: Népesség és fejlődés

J: Kvantitatív és kvalitatív módszerek

K: Alkalmazott demográfia

L: Történeti demográfia

L1: Történeti demográfia – Nyugat-Európa

L2: Történeti demográfia – Kelet-Európa

M: Társadalmi nem (gender) és nemzedék

O: Népesség és gazdaság

O1: Jólét és demográfiai szerkezetek

O2: Munkaerőpiac és családalapítás I.

O3: Munkaerőpiac és családalapítás II.

P: Népesség és oktatás

Q: Értékek és normák

Bővebb információ: www.sgh.waw.pl/epc

KorFa – népesedési hírlevél

ISSN 1586-7684

Kiadja: a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet

Felelős kiadó: Spéder Zsolt igazgató

Szerkesztő: Daróczi Etelka, daroczi@mailop.ksh.hu,

Tipográfia és tördelés: Élőfej Bt., elofej@axelero.hu

A Szerkesztőség címe: 1149 Budapest, Angol u. 77.

Telefon: 383-3535, Fax: 383-3111

Megjelenik évente 4 alkalommal.